

SYNTEZA UWARUNKOWAŃ ROZWOJU GMINY

Gmina Sępólno Krajeńskie położona jest w środkowej części powiatu sępoleńskiego w granicach historycznego regionu Krajny. Siedziba gminy, będąca jednocześnie siedzibą powiatu, położona jest centralnie, zarówno względem obszaru gminy, jak i powiatu. Pod względem zajmowanej powierzchni (22,9 tys. ha) zaliczana jest do największych, a pod względem liczby mieszkańców (15,9 tys. z tego 9,1 tys. w mieście) - do większych gmin województwa. Wśród 4 gmin powiatu sępoleńskiego, jest największą pod względem liczby mieszkańców (38% ogółu) i zajmuje 2 pozycję pod względem powierzchni (29% powierzchni ogólnej powiatu). Siedziba gminy należy do grupy średnich/mniejszych miast województwa (jednocześnie jest jednym z najmniejszych w kraju miast powiatowych) i jest dobrze dostępna z większości miejscowości gminy.

W strukturze użytkowania gruntów w gminie dominują użytki rolne, zajmujące 61,5% ogólnej powierzchni. Wśród użytków rolnych 85% stanowią grunty orne. Gmina charakteryzuje się niezbyt korzystnymi w skali województwa i powiatu, warunkami rozwoju rolnictwa mierzonymi WJRPP (najlepszymi warunkami cechuje się część wschodnia). Dominują kompleksy glebowe żytmi słaby i żytmi dobry. Ponad 1/4 powierzchni użytków rolnych należy do V, VI i VIz klasy bonitacyjnej. Lasy, położone głównie w zachodniej oraz południowo-wschodniej części gminy, zajmują ponad 6,0 tys. ha. Wskaźnik lesistości, wynoszący 26,3% oraz bezwzględna powierzchnia lasów i gruntów leśnych, lokują gminę wśród bardziej zalesionych gmin województwa.

Rzeźba terenu gminy ma zróżnicowany charakter młodoglacjalny. Została ukształtowana w czasie ostatniego zlodowacenia, około 16,5 tys. lat temu. Najpowszechniej występującą formą są płaskie i faliste równiny morenowe oraz sandrowe, a główną formą erozyjną jest dolina rzeki Sępoleńki, biegnąca równoleżnikowo w środkowej części gminy (na wschód od Sępólna charakteryzuje się ona dosyć stromymi zboczami). Spośród innych form morfologicznych, na uwagę zasługują ozy i kemy. Większość powierzchni gminy leży na wysokości około 110 - 120 m n.p.m., a ekstremalne wysokości wynoszą 147 i 102 m n.p.m.

Przez teren gminy biegnie dział wodny I-rzędu, oddzielający dorzecza Wisły i Odry, przy czym w dorzeczu Wisły leży większa, środkowa i północna część gminy z Kamionką i Sępoleńką, wraz z największymi jeziorami, natomiast do dorzecza Odry należy mniejsza część południowa odwadniana przez ciekę leżące w zlewni Łobzonki (bezpośrednio, lub pośrednio poprzez Orłę). Najważniejszą rzeką gminy jest Sępoleńka.

Gmina należy do obszarów o dosyć dużym, ocenianym na około 3-4% ogólnej powierzchni, wskaźniku jeziorności. Łączna liczba jezior wynosi 17, w tym nazwanych 13. Największym jeziorem, o powierzchni prawie 160 ha jest jez. Sępoleńskie, natomiast najgłębszymi są Lutowskie i Niechorz, których głębokość przekracza 12 m.

Poza niskimi klasami czystości wód powierzchniowych, stan środowiska przyrodniczego gminy ocenić należy dosyć wysoko - jako relatywnie mało zanieczyszczone.

Gmina w całości położona jest na terenie Krajeńskiego Parku Krajobrazowego, przy czym poszczególne miejscowości są wyłączone z granic Parku i podlegają ochronie w randze obszarów chronionego krajobrazu. Najwyższą formą ochrony są 2 rezerваты przyrody, a

ponadto notuje się także: zespół przyrodniczo-krajobrazowy, około 40 pomników przyrody i prawie 50 użytków ekologicznych.

Gmina charakteryzuje się dosyć dużą liczbą miejscowości wiejskich (30 w 22 sołectwach), ale jednocześnie ma miejsce koncentracja zaludnienia w dużych wsiach. Miejscowości liczące ponad 300 mieszkańców zamieszkuje ponad 60% ludności wiejskiej, a aż 1/4 zamieszkuje wsie liczące ponad 400 mieszkańców (aż 7, czyli 1/3 sołectw, liczy ponad 400 mieszkańców). Koncentracja zaludnienia w dużych miejscowościach jest zjawiskiem korzystnym, ponieważ sprzyja poprawie warunków życia mieszkańców. Ze względu na prezentowany potencjał demograficzny, do grupy sołectw rozwojowych, zaliczyć należy: Piaseczno, Zalesie, Wałdowo, Niechorz, Lutowo, Wiśniewę, Włóścibórz, Świdwie, Zboże, Trzciany, Iłowo, Lutówko i Radońsk. Zamieszkiwane są one łącznie przez 78% wiejskich mieszkańców gminy.

Obsługa mieszkańców w zakresie infrastruktury społecznej jest zróżnicowana. Wskaźniki liczby, gęstości i nasycenia obiektów, lokują gminę wśród obszarów raczej dosyć dobrze wyposażonych. Większość instytucji zlokalizowano w łatwo dostępnej siedzibie gminy, ale dosyć dobrze wyposażone w podstawowe usługi są także duże miejscowości wiejskie. Dotyczy to szczególnie szkół podstawowych, których aż 5 działa poza miastem oraz gimnazjów (2 z 4 poza miastem). Część usług zlokalizowano także w innych miejscowościach. Mieszkańcy gminy (w tym także dorośli) mają możliwość dostępu do szkół ponadpodstawowych, jednak ich liczba, przy uwzględnieniu iż siedziba gminy jest siedzibą powiatu (a szkolnictwo ponadpodstawowe jednym z głównych zadań powiatu), jest bardzo mała. Sępólno jest również jedyną siedzibą powiatu w województwie, która nie posiada szpitala.

Wskaźnik przedsiębiorczości w gminie jest porównywalny ze średnią dla powiatów ziemskich województwa i lepszy, niż średnio w powiecie, jednak różni się wyraźnie w mieście i na obszarach wiejskich. Poziom przedsiębiorczości w mieście jest wysoki, natomiast na obszarach wiejskich znacznie niższy (o około 1/3) od przeciętnych wojewódzkich. Aktywność gospodarcza mieszkańców wiejskich jest niska (liczba firm na obszarach wiejskich jest 3,5-krotnie niższa, niż w mieście), a poza Wałdowem (koncentruje 1/6 firm w miejscowościach wiejskich) jedynie w Piasecznie, Lutowie, Lutówku, Niechorzu i Zbożu notuje się większą liczbę działających firm. Struktura branżowa podmiotów jest zbliżona do przeciętnej dla powiatów ziemskich. Zaznacza się dobry stan rozwoju firm produkcyjnych i pośrednictwa finansowego oraz rezerwy rozwoju niektórych branż, których nasycenie (mierzone liczbą firm na 1000 mk) jest niższe od notowanego w innych gminach. Poziom bezrobocia w gminie, pomimo iż najniższy wśród gmin powiatu, jest wyższy od przeciętnych wojewódzkich. W końcu 1999 roku bez pracy pozostawało około 1,4 tys. osób i jest to liczba wyższa, niż w poprzednich latach, gdy notowano sukcesywną poprawę na rynku pracy. Na terenie gminy jest około 4,3 tys. miejsc pracy, co stanowi aż 49% ogólnej ich liczby w powiecie. W strukturze zatrudnienia zaznacza się bardzo duży udział działalności związanych z pozyskiwaniem i przetwórstwem drewna - zaznacza się specjalizacja gminy w tej dziedzinie

w powiecie, a nawet w skali województwa. Tradycyjnie dosyć duży jest też udział handlu, działalności produkcyjnych i budownictwa, a na obszarach wiejskich rolnictwa i usług dla rolnictwa. W porównaniu z innymi gminami miejsko-wiejskimi, niski jest udział zatrudnienia w edukacji i służbie zdrowia, co wynika z niedorozwoju tych dziedzin. Z pracy we własnym gospodarstwie rolnym utrzymuje się około 17% ludności w wieku powyżej 15 lat. Jest to wskaźnik wysoki, wskazujący na dosyć silne uzależnienie poziomu życia mieszkańców od sytuacji w rolnictwie.

Na terenie gminy miało miejsce dosyć zaawansowane uspołecznienie produkcji rolnej. Obecnie znaczna część gruntów jest już zrestrukturyzowana na drodze sprzedaży, dzierżawy lub przekazania innym właścicielom. Korzystnym uwarunkowaniem jest dosyć duża przeciętna powierzchnia gospodarstwa i fakt koncentrowania większości gruntów w gospodarstwach dużych i bardzo dużych. W ostatnich latach w gminie dominuje produkcja mieszana z lekką specjalizacją w kierunku produkcji zwierzęcej. Uzyskiwane plony są porównywalne z przeciętnymi w województwie, podobnie jak wskaźniki obsady zwierząt (z wyjątkiem owiec i kóz - zaliczanych do najwyższych oraz trzody - zaliczanych do wysokich na tle województwa). Pomimo iż rolnictwo jest dominującym źródłem utrzymania mieszkańców wszystkich wsi, tylko niewielka część gospodarstw (w poszczególnych wsiach od 10 do 30%) deklaruje produkcję towarową (przeznaczaną na rynek). Gminę charakteryzuje przeciętne (na poziomie nieco niższym od średniej wojewódzkiej) wyposażenie gospodarstw w maszyny, urządzenia i budynki służące produkcji rolniczej.

Pomimo bardzo korzystnych uwarunkowań rozwoju różnych form i rodzajów turystyki, funkcja ta jest w gminie bardzo słabo realizowana, a osiągnięte z tego tytułu dochody są znacznie mniejsze od potencjalnie możliwych. Teoretycznie, gmina posiada duże rezerwy rozwoju działalności turystycznych, jako dodatkowego źródła utrzymania mieszkańców.

Gmina charakteryzuje się dobrą dostępnością w komunikacji drogowej. Przez jej teren przebiega droga krajowa nr 25 (relacji Bobolice - Sępólno Krajeńskie - Bydgoszcz - Oleśnica), która w założeniu pełnić ma rolę głównego szlaku komunikacyjnego łączącego Polskę centralną i południowo-wschodnią ze środkowym Wybrzeżem. Obecnie droga ta na odcinku biegnącym przez teren województwa kujawsko-pomorskiego charakteryzuje się jednak niezbyt dużym natężeniem ruchu. Siedziba gminy jest dostępna także za pomocą drogi wojewódzkiej nr 241 (Tuchola - Sępólno - Więcbork - Nakło - Wągrowiec), udostępnionej dla ruchu ciężkiego, umożliwiającej więc tranzyt samochodów ciężarowych w relacjach północ - południe z pominięciem Bydgoszczy. Na terenie gminy gęsta jest sieć dróg powiatowych i gminnych, jednak duża część tych ostatnich ma nawierzchnię gruntową.

W codziennej obsłudze mieszkańców przestała mieć znaczenie linia kolejowa (w relacji Nakło - Chojnice), na której zawieszono ruch pasażerski. Sieć telekomunikacyjna od wielu lat rozwinięta jest znacznie lepiej, niż przeciętnie na obszarach wiejskich województwa, a pojawiające się zapotrzebowanie realizowane jest na bieżąco. Na terenie gminy funkcjonuje duża oczyszczalnia ścieków, jednak rozbudowywana sieć kanalizacyjna (opracowuje się dokumentację kanalizacji kilku dużych sołectw) obejmuje obecnie tylko mieszkańców miasta. Sukcesywnie rozbudowywana jest sieć wodociągowa, bazująca na kilkunastu lokalnych ujęciach, obsługująca obecnie około 60% mieszkańców wiejskich gminy. Na terenie gminy

jest możliwość rozwoju sieci gazowej, z której obecnie korzysta część mieszkańców miasta. W miejscowościach wiejskich powszechne jest używanie gazu butlowego. Bardzo pozytywny jest fakt, iż zagadnienia rozwoju infrastruktury, łączące poprawę jakości życia mieszkańców z ochroną przyrody, traktowane są priorytetowo. Niezbędne są inwestycje służące poprawie zaopatrzenia miejscowości gminy w energię elektryczną.

Przeprowadzone analizy wskazują, że dominującą funkcją obszarów wiejskich gminy jest rolnictwo z zaznaczającą się gospodarką leśną. Miasto ma charakter usługowy. Podkreślić jednak należy fakt, że słabo rozwinięte są działalności, które mają podstawowe znaczenie dla obsługi mieszkańców powiatu. Część funkcji powiatowych przejął Więcbork (szpitalna służba zdrowia, szkolnictwo ponadpodstawowe), co jest korzystne dla mieszkańców powiatu (łatwiejszy dostęp do rozproszonych instytucji) ale obniża prestiż Sępólna i jego znaczenie w sieci osadniczej województwa. Należy przypuszczać, że funkcja rolnicza pozostanie w kolejnych latach wiodącą działalnością na obszarach wiejskich. Pożądane jest jednak stymulowanie wszelkich działań zmierzających do rozwoju działalności pozarolniczych, przede wszystkim różnych form przedsiębiorczości (szczególnie przetwórstwa spożywczego) oraz agroturystyki. Nie należy także spodziewać się zmiany charakteru siedziby gminy - nadal pozostanie ośrodkiem usługowo-produkcyjnym, choć pożądane jest wzmacnianie znaczenia miasta jako gospodarczego centrum powiatu.

Przeprowadzona kompleksowa i możliwie szeroka analiza obecnego stanu rozwoju gminy oraz uwarunkowań mających wpływ na jej dalszy rozwój, pozwala określić szanse (mocne strony) i ograniczenia (bariery, słabe strony), które będą warunkowały przyszły rozwój gminy.

Do najważniejszych negatywnych uwarunkowań rozwoju gminy zaliczyć należy przede wszystkim:

1. Niekorzystną sytuację na rynku pracy, wynikająca zarówno z wysokiego obecnie poziomu bezrobocia, jak też przewidywanego znacznego zwiększenia liczby osób w wieku produkcyjnym w kolejnych latach (w ciągu 5 lat o około 10%, a łącznie w ciągu 10 lat o około 18%). Dodatkowo skomplikowaną sytuację w tej dziedzinie pogłębia konieczność przeprowadzenia restrukturyzacji rynku pracy w rolnictwie (ograniczenie tzw. bezrobocia ukrytego), co jest warunkiem poprawy efektywności rolnictwa.

Jedną z przyczyn obecnie wysokiego i potencjalnie jeszcze większego poziomu bezrobocia, jest:

2. Niedorozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich gminy mierzony zarówno liczbą działających firm, jak też liczbą miejsc pracy. Podstawową konsekwencją tego zjawiska są niskie dochody ludności (i ogół procesów z tym związanych, łącznie z rozwojem patologii społecznych, postępującą dekapitalizacją majątku, pogarszaniem warunków zamieszkania i ze zwiększoną śmiertelnością) oraz stale utrzymujący się wysoki poziom bezrobocia, zarówno jawnego - oficjalnie rejestrowanego, jak też bezrobocia ukrytego, częstego wśród ludności rolniczej.

Pozostałe ze słabych stron i ograniczeń rozwoju gminy, mają nieco niższą rangę (ich negatywny wpływ nie jest aż tak istotny, jak wymienionych powyżej). Niemniej jednak, w połączeniu z trudną sytuacją na rynku pracy i niskim poziomem przedsiębiorczości, tworzą dodatkowy efekt synergiczny, ograniczający możliwości rozwoju gminy i podnoszenia jakości życia mieszkańców. Zaliczyć tu należy:

3. Bardzo duże uzależnienie poziomu życia ludności wiejskiej od sytuacji w rolnictwie (z rolnictwa utrzymuje się znaczna część rodzin na obszarach wiejskich), przy jednocześnie niezbyt sprzyjających przyrodniczych (słabe warunki glebowe) i ekonomicznych (bardzo mała efektywność produkcji) warunkach rozwoju rolnictwa. Pomimo niezbyt sprzyjających uwarunkowań rozwoju rolnictwa (niski wskaźnik WjRPP), postępujące przemiany agrarne stwarzają warunki wykształcenia gospodarstw typu farmerskiego, które pozwolą ich użytkownikom na uzyskanie dobrych wyników ekonomicznych. Aby taki stan osiągnąć niezbędny jest duży odpływ ludności rolniczej do działalności pozarolniczych i znaczne zmniejszenie liczby osób utrzymujących się z rolnictwa. Przy braku działań w tym kierunku, spodziewać należy się dalszego obniżania efektywności gospodarstw i postępującego obniżania jakości życia ludności związanej z rolnictwem.

4. Duży udział leśnictwa i przetwórstwa drewna w rynku pracy. Uwarunkowanie to ma charakter zmienny. W ostatnich latach ze względu na korzystną koniunkturę w tej gałęzi przemysłu (działalności te lokowane były bardzo wysoko w prestiżowych rankingach IBnGR dotyczących ryzyka inwestycyjnego w branżach gospodarki) stanowiło uwarunkowanie korzystne. Obecnie spadek efektywności tych działalności, połączony z niekorzystną polityką rządu (wprowadzenie VAT) stanowi zagrożenie dla lokalnych rynków pracy i sytuacji ekonomicznej firm.

5. Niedorozwój części usług w Sępólnie, zwłaszcza mała liczba miejsc w szkołach ponadpodstawowych, brak szpitala oraz brak części usług administracyjnych typowych dla miast powiatowych. Sępólno jest pod tym względem najslabiej wyposażonym ośrodkiem powiatowym w województwie. Jakość życia mieszkańców gminy, zależna także od dostępu do usług tego typu, jest więc gorsza, niż w innych porównywalnych obszarach.

6. Likwidacja pasażerskich połączeń kolejowych. Regres transportu kolejowego ma przede wszystkim konsekwencje gospodarcze - utrudnia mobilność mieszkańców gminy, ogranicza dojazdy do Sępólna potencjalnym klientom oferowanych w mieście dóbr i usług, utrudnia rozwój funkcji turystycznej gminy, ale również ma znaczenie prestiżowe.

7. Niezbyt korzystne zewnętrzne uwarunkowania rozwoju

Szeroko rozumiane zewnętrzne uwarunkowania rozwoju, całkowicie niezależne od możliwości wpływu ze strony władz lokalnych, są niezbyt sprzyjające. Do takiego wniosku prowadzą głównie następujące przesłanki:

a) stosunkowo niskie, w porównaniu z silnymi powiatami sąsiednimi, wskaźniki stanu rozwoju społeczno-gospodarczego oraz atrakcyjności inwestycyjnej powiatu sępoleńskiego;

- b) położenie siedziby gminy w obszarze o stosunkowo gęstej sieci miast o konkurencyjnym - podobnym lub większym potencjale demograficznym i gospodarczym, wskutek czego możliwości rozwoju funkcji egzogenicznych, będących podstawą bazy ekonomicznej miast tej klasy wielkościowej, są w Sępólnie relatywnie mniejsze;
- c) peryferyjne położenie gminy poza obszarami silnego oddziaływania dużych ośrodków miejskich.

Uwarunkowaniami pozytywnymi (mocnymi stronami, szansami rozwoju), sprzyjającymi rozwojowi gminy, mogącymi ten rozwój przyspieszyć lub powodującymi, iż gmina jest bardziej konkurencyjna od innych obszarów, są:

1. Korzystny układ sieci osadniczej oraz znaczna koncentracja mieszkańców wiejskich.

Jest to uwarunkowanie szczególnie istotne w kontekście realizacji zadań własnych gminy w zakresie infrastruktury technicznej i obsługi ludności. Aż 1/3 sołectw liczy ponad 400 mieszkańców, a łącznie około 60% ludności wiejskiej zamieszkuje duże wsie liczące ponad 300 osób. Znaczna część mieszkańców wiejskich gminy (prawie 80%) zamieszkuje miejscowości zaliczone do grupy wsi rozwojowych, czyli wsi, w których liczba mieszkańców jest na tyle duża, a struktury na tyle korzystne, że pozwalają prognozować utrzymanie lub wzrost liczby ludności.

Koncentracja ludności w dużych wsiach jest korzystna, ponieważ uzasadnia (ekonomicznie i społecznie) rozwój infrastruktury społecznej i technicznej, jak również stanowi bodźce dla rozwoju przedsiębiorczości (większy rynek pracy i rynek zbytu). Ponadto umożliwia łatwiejszy dostęp do placówek handlowych i usługowych, a więc pośrednio podnosi jakość życia mieszkańców.

2. Duże znaczenie gminy w gospodarce powiatu. Na terenie gminy zlokalizowano zdecydowaną większość miejsc pracy i działających firm w powiecie, a Sępólno jest niekwestionowaną gospodarczą stolicą podregionu. Na terenie gminy działa większość spośród największych pod względem zatrudnienia firm w powiecie oraz połowa firm z udziałem kapitału zagranicznego (w tym 2 bardzo duże firmy). Te uwarunkowania stwarzają korzystniejsze, niż w innych gminach powiatu, przesłanki dla napływu inwestorów w przyszłości.

3. Korzystny stan środowiska przyrodniczego oraz potencjalnie duże możliwości rozwoju turystyki na bazie walorów przyrodniczych i kulturowych

Gmina charakteryzuje się dobrym stanem środowiska przyrodniczego, czego dowodem jest jej włączenie w ekologiczny system obszarów chronionych i objęcie praktycznie w całości granicami parku krajobrazowego. Wysoka jakość środowiska oprócz oczywistego korzystnego wpływu na warunki zamieszkania, ma znaczenie w pozyskiwaniu nowoczesnych technologii, dla których warunkiem lokalizacji jest spełnianie norm jakości środowiska. Ponadto w połączeniu z atrakcyjną rzeźbą terenu, dużym zalesieniem, dużą jeziornością oraz znaczną atrakcyjnością kulturową, przyczynia się do wzrostu atrakcyjności gminy dla

rozwoju różnych form turystyki. Pod względem przydatności dla rozwoju turystyki pobytowej i krajoznawczej, gmina wyróżnia się na tle większości gmin województwa, choć obecny, znikomy stan zagospodarowania turystycznego, uniemożliwia ekonomiczne wykorzystanie walorów. Turystyka stanowi dla gminy potencjalny ważny kierunek rozwoju, który może dla części mieszkańców stać się uzupełniającym źródłem dochodów.

4. Dobra dostępność gminy i jej siedziby w komunikacji drogowej, wynikająca z położenia w przebiegu drogi krajowej oraz 2 dróg wojewódzkich. Gmina położona jest również w stosunkowo niedużej odległości od lotniska regionalnego w Bydgoszczy.

5. Pełnienie przez Sępólno funkcji siedziby powiatu. Wprawdzie, jak wykazano w przeprowadzonych analizach, miasto nie prezentuje pełnego wachlarza funkcji i działalności w zakresie obsługi mieszkańców, typowych dla miast powiatowych, jak również należy do najmniejszych miast powiatowych w kraju, jednak bardzo istotne jest marketingowe znaczenie tego faktu. Dzięki zlokalizowaniu w mieście siedziby powiatu, nazwa miasta i powiatu jest powszechnie znana, co znacznie podnosi prestiż miasta i ułatwia pozyskiwanie potencjalnych inwestorów. Powszechnej opinii publicznej nie jest znany potencjał prezentowany przez miasto, natomiast fakt przyznania funkcji ośrodka powiatowego, bardzo Sępólno nobilituje.

6. Sukcesywny rozwój infrastruktury technicznej

Korzystnym uwarunkowaniem rozwoju gminy jest sukcesywny rozwój infrastruktury technicznej. Obecnie gmina notuje bardzo dobre wskaźniki w zakresie telekomunikacji (uznawanej niekiedy za syntetyczny miernik stanu rozwoju danego obszaru i możliwości percepcji nowych technologii), dosyć dobre w zakresie zaopatrzenia w wodę, natomiast znacznych prac wymaga rozbudowa systemu kanalizacyjnego, który obecnie w zasadniczej części znajduje się w fazie koncepcji lub realizacji. Swobodny dostęp do wody oraz możliwość odprowadzania ścieków, są szczególnie istotne z trzech powodów: zapewnienia mieszkańcom odpowiedniej jakości życia, zminimalizowania niekorzystnego oddziaływania na środowisko (zwłaszcza w kontekście położenia gminy w Parku Krajobrazowym) oraz stworzenia szans rozwoju przetwórstwa spożywczego, uznawanego za jedną z możliwości aktywizacji gospodarczej terenów wiejskich gminy, a wykazującego bardzo duże zapotrzebowanie na wodę i dużą produkcję ścieków.